
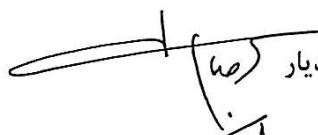

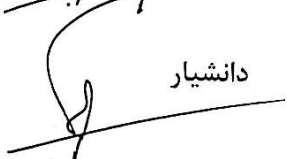

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

تاییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد آقای مهدی محمدی تحت عنوان " رویکرد جرم شناسانه به جرایم شرکت های تعاونی " را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	آقای دکتر مهرداد رایجیان	استادیار	
۲- استاد مشاور	آقای دکتر محمد فرجیها	استادیار	
۳- استاد ناظر	آقای دکتر محمود صابر	استادیار	
۴- استاد ناظر	آقای دکتر جلیل امیدی	دانشیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	آقای دکتر جلیل امیدی	دانشیار	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب..... دانشجوی رشته..... حقوق..... ورودی سال تحصیلی.....
مقطع..... دانشکده..... دانشگاه..... متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضاء:.....
تاریخ: ۱۳۸۸/۱۲/۱۸

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته

است که در سال در دانشکده

دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب آقای دکتر ، مشاوره
سرکار خانم/جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر

از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب مسری محمدی دانشجوی رشته حقوق مقطع کارشناسی ارشد

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: مسری محمدی

تاریخ و امضا: ۹۰/۱/۱۸

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان پایان نامه:

رویکرد جرم شناسانه به جرایم شرکت های تعاونی

دانشجو:

مهدی محمدی

استاد راهنما:

دکتر مهرداد رایجیان اصلی

شهریور ۱۳۹۰

تقدیم به

ساحت اسطوره ایثار و سربهدر عزیزم که همواره معلم بزرگ زندگیم بوده و هست؛

و مادر فداکارم که بیچ مشوقی غیر از او، هدایتگری و تشویق نم فرموده.

این پایان نامه که امیدوارم به دعای حضرت ایشان آغازین نامه علمی ام باشد، تحفه ای است

که تقدیمشان باد، تا از جرم غفلت بایم درگذرند.

تقدیر از

جناب آقای دکتر مراد رایجیان اصلی استاد محترم راہنما؛

جناب آقای دکتر جلیل امیدوی و جناب آقای دکتر محمود صابر داوران محترم؛

جناب آقای دکتر حسین علی امیری؛

جناب آقای دکتر مرتضی شہبازی نیا؛

جناب آقای دکتر غلام حسین حسینی نیا؛

دوست و برادر عزیزم، جناب آقای مجتبی زارع؛

جناب آقای حاج علیرضا محمدی.

چکیده

پیدایش شرکت های تعاونی به اوایل قرن نوزدهم میلادی در انگلستان برمی گردد و این نهاد از آن جا به سایر کشورها انتقال پیدا کرده است. در ایران سابقه ی شرکت های تعاونی دارای قدمت طولانی می باشد. یکی از جلوه های بروز و ظهور بزهکاران اقتصادی در کشور ایران شرکت های تعاونی است که به جولانگاه بزهکاران مبدل شده است و به نظر می رسد جرایم شرکت های تعاونی از حالت خُرد خارج شده و در ردیف جرایم اقتصادی کلان مانند: جرایم یقه سفیدها و جرایم اشخاص حقوقی قرار می گیرند. به دلیل عدم آگاهی آحاد مردم از عملکرد شرکت های تعاونی و سوء استفاده از منابع دولتی با اقداماتی از قبیل آگاه سازی افکار عمومی و کارکنان نظام عدالت کیفری، نظارت مستمر و منظم بر شرکت های تعاونی در کنار تدابیر کیفری (جرم انگاری ، کیفر انگاری، پیش گیری و کنترل کیفری و غیر کیفری) می توان جرایم این شرکت ها را کنترل نمود.

خلاًها و نارسایی های قانونی می تواند بر عملکرد نظام عدالت کیفری تأثیر نامطلوبی داشته باشد و منجر به کاهش کارایی نظام عدالت کیفری گردد و منجر به افزایش جرایم شرکت های می گردد که از نتایج پژوهش حاضر چنین برمی آید که جرایم شرکت های تعاونی عمدتاً با نظریه معاشرت های ترجیحی ساترلند قابل تبیین و انطباق است و از منظر پیشگیری نیز بهترین مدل جهت پیش گیری از جرایم شرکت های تعاونی، پیش گیری اجتماعی است که به تفصیل به آن پرداخته شده است.

واژگان کلیدی

شرکت های تعاونی؛ جرم شناسی؛ معاشرت های ترجیحی؛ پیشگیری واکنشی و کنشی .

فهرست مطالب

<u>عنوان</u>	<u>صفحه</u>
فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق	
۱-۱ مقدمه	۱
۲-۱ بیان مسأله	۱
۳-۱ ضرورت و اهمیت پژوهش	۹
۴-۱ اهداف پژوهش	۹
۵-۱ پیشینه پژوهش	۱۰
۶-۱ پرسش های پژوهش	۱۰
۷-۱ فرضیه های پژوهش	۱۰
۸-۱ روش پژوهش	۱۱
۹-۱ ساختار و سازمان دهی پژوهش	۱۱
فصل دوم: کلیات، مفاهیم و مبانی نظری	
۱-۲ تاریخچه، ماهیت و تعریف شرکت های تعاونی	۱۲
۱-۱-۲ تاریخچه	۱۲
۲-۱-۲ منابع	۱۴
۳-۱-۲ نواقص قوانین بخش تعاونی	۲۵
۲-۲ مبانی جرایم شرکت های تعاونی از منظر علوم جنایی: از رویکرد حقوقی تا	
رویکرد جرم شناسانه	۲۸
۱-۲-۲ رویکرد حقوقی به جرایم شرکت های تعاونی	۲۸
۱-۱-۲-۲ تخلفات منجر به زیان شرکت های تعاونی	۲۸
۱-۲-۲-۱-۱ اعمال مخالف اصول مقرر در قانون	۲۹
۲-۱-۲-۲-۱ اعمال مخالف مقررات اساسنامه	۳۱
۲-۱-۲-۲ گزارش خلاف واقع	۳۲

۳۳	گزارش خلاف واقع به مجمع عمومی.....
۳۵	دوگزارش خلاف واقع به نهادهای ناظر.....
۳۶	جرم خیانت در امانت در شرکت های تعاونی.....
۳۶	شرایط تحقق جرم خیانت در امانت در شرکت های تعاونی.....
۳۹	رابطه جرم خیانت در امانت با وضعیت مالکیت مشاعی اعضا.....
۴۱	جرم ترک فعل ناشی از عدم انجام تعهد.....
۴۱	ترک فعل ناشی از عدم انجام تعهد.....
۴۲	مقررات بازدارنده در مورد ترک فعل ناشی از عدم انجام تعهدات.....
۴۲	جرایم صاحبان امضا مجاز در شرکت های تعاونی.....
۴۴	حدود مسئولیت کیفری شخصیت حقوقی شرکت های تعاونی.....
۴۶	مسئولیت کیفری مدیران شرکت های تعاونی .....
۵۰	جرایم ورشکستگی و امور تصفیه در شرکت های تعاونی.....
۵۰	جرایم امور تصفیه ناشی از انحلال شرکت های تعاونی .....
۵۸	پولشویی و شرکت های تعاونی.....
۶۰	جرایم امور تصفیه ناشی از ورشکستگی شرکت های تعاونی.....
۶۶	رویکرد جرم شناسانه به جرایم شرکت های تعاونی.....
۶۶	تعریف جرم شناسانه شرکت های تعاونی در راستای جرایم اقتصادی ..
۶۸	معیارهای عام جرم شناسانه کاربردپذیر درباره جرایم شرکت های تعاونی.....
۶۸	معیارهای غیرمستقیم .....
۶۸	معیار جغرافیایی .....
۶۸	معیار حرفه ای .....
۶۹	معیار ارزیابی مجرم از عمل مجرمانه.....
۶۹	معیار وسایل و آلات ارتکاب جرم.....
۶۹	معیار هنجار یا قاعده نقض شده.....
۷۰	معیارهای مستقیم .....
۷۰	قوانین ۱-۴-۲-۲.....

- ۷۱ ..... آموزه ها ۲-۴-۲-۲-۲
- ۷۱ ..... اسناد بین المللی ۳-۴-۲-۲-۲

فصل سوم: علت شناسی و پیشگیری از جرایم شرکت های تعاونی

- ۷۴ ..... مبانی علت شناسی جرایم شرکت های تعاونی ۱-۳
- ۷۴ ..... نظریه ی روان شناسی و جرایم شرکت های تعاونی ۱-۱-۳
- ۷۵ ..... نظریه فشار و جرایم شرکت های تعاونی ۲-۱-۳
- ۸۰ ..... نظریه های مربوط به محیط اقتصادی و جرایم شرکت های تعاونی ۳-۱-۳
- ۸۱ ..... نظریه های چند عاملی و جرایم شرکت های تعاونی ۴-۱-۳
- ۸۱ ..... انگیزه و جرایم شرکت های تعاونی ۱-۴-۱-۳
- ۸۱ ..... عوامل سه گانه تاریخی، محیطی و فردی ۲-۴-۱-۳
- ۸۲ ..... واکنش اجتماعی و جرایم شرکت های تعاونی ۳-۴-۱-۳
- ۸۲ ..... نظریه های مرتبط با محیط اجتماعی و جرایم شرکت های تعاونی ۵-۱-۳
- ۸۳ ..... معاشرت های ترجیحی در پرتو جرایم یقه سفیدها ۶-۱-۳
- ۸۸ ..... پیشگیری از بزه کاری و بزه دیدگی در جرایم شرکت های تعاونی ۲-۳
- ۸۹ ..... تعریف پیشگیری ۱-۲-۳
- ۹۰ ..... مدل های پیشگیری و جرایم شرکت های تعاونی ۲-۲-۳
- ۹۰ ..... پیشگیری کیفی یا واکنشی ۱-۲-۲-۳
- ۹۲ ..... پیشگیری عمومی ۱-۱-۲-۲-۳
- ۹۳ ..... پیشگیری اختصاصی ۲-۱-۲-۲-۳
- ۹۳ ..... پیشگیری اختصاصی و انواع مجازات ها در شرکت های تعاونی ۱-۲-۱-۲-۲-۳
- ۹۳ ..... حبس ۲-۲-۱-۲-۲-۳
- ۹۴ ..... جزای نقدی ۳-۲-۱-۲-۲-۳
- ۹۵ ..... جبران خسارت ۴-۲-۱-۲-۲-۳
- ۹۵ ..... ضوابط بازدارنده و آثار مجازات ها ۵-۲-۱-۲-۲-۳
- ۹۷ ..... تخفیف مجازات ها ۶-۲-۱-۲-۲-۳

۹۷	.....تشدید مجازات ها	۷-۲-۱-۲-۲-۳
۹۹	.....تعليق مجازات ها	۸-۲-۱-۲-۲-۳
۱۰۰	.....پيشگيري غيرکيفري يا کنشي	۲-۲-۲-۲-۳
۱۰۰	.....پيشگيري اجتماعي	۱-۲-۲-۲-۳
۱۰۲	.....حکمراني مطلوب	۱-۱-۲-۲-۲-۳
۱۰۹	.....تغيير نگرش دولت و شهروندان	۲-۱-۲-۲-۲-۳
۱۱۳	.....خصوصي سازي	۳-۱-۲-۲-۲-۳
۱۱۹	.....پيشگيري وضعي	۲-۲-۲-۲-۳
۱۲۶	.....مطالعه يک پرونده	۳-۳

فصل چهارم: نتیجه گیری، پیشنهادات و مآخذ

۱۲۸	.....نتيجه گيري	۱-۴
۱۳۵	.....فهرست منابع	۲-۴
۱۳۹	.....چکيده انگليسي	

۱-۱ مقدمه

۲-۱ بیان مسأله

اقتصاد همواره نقش کلیدی در زندگی بشر بازی می کند. به همین دلیل مبارزه با مفاسد اقتصادی دارای جایگاه منحصر به فردی است. برای جرایم اقتصادی عناوینی چون مفاسد اقتصادی، جرایم یقه سفیدها^۱ و جرایم سازمان یافته^۲ مانند پولشویی^۳، قاچاق انسان^۴، قاچاق اعضا و بافت ها، فرار مالیاتی، زمین خواری و خیانت در امانت (به صورت باندى) ... به کار می رود.

اهمیت جرایم اقتصادی و سازمان یافته در ایران موجب شکل گیری ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی شده است. علاوه بر آن قوه قضاییه مجتمعی را برای رسیدگی به جرایم اقتصادی اختصاص داده است. این مجتمع دارای ۴ رکن دادسرا، دادگاه بدوی، دادگاه تجدیدنظر و شورای مشورتی می باشد که به پرونده های جرایم اقتصادی ۱۰ میلیارد ریال و بیش تر رسیدگی می کند.

یکی از جلوه های بروز و ظهور بزهکاران اقتصادی در کشور ایران شرکت های تعاونی است که به جولانگاه بزهکاران مبدل شده است.

پیدایش شرکت های تعاونی به اوایل قرن نوزدهم میلادی در انگلستان برمی گردد^۵ و این نهاد از آن جا به سایر کشورها انتقال پیدا کرده است. در ایران سابقه ی شرکت های تعاونی دارای قدمت طولانی می باشد که نمونه آن فرمان شاه در ۱۳۳۴/۱۲/۲۰ به نخست وزیر وقت مبنی بر تشکیل

---

۱ - مقام مرتکب وجه تسمیه قرار گرفته است.

2-Crime organization

3-Money laundering

4-Human Trafficking

۵ - شهریور، علی حسین، حقوق تعاون ایران، آلمان و فرانسه، انتشارات پایگان، چ اول، ۱۳۸۰، ص ۲۴

سازمان مرکزی تعاون کشور با اهداف تأمینی رفاه عموم افراد ملت ایران و بهبود زندگی آن ها و ... است.

تعاون^۶ که مصدر باب تفاعل و به معنای یکدیگر را یاری کردن و همیاری است، از اصل «عون» به معنای یاری کردن مشتق شده است.^۷ تعاون در اصطلاح علمی عبارت است از: «تمرکز امکانات و مساعی افراد و استفاده از آن در راه حصول به اهدافی معین و رفع نیازهای مشترک افراد.» تعاون در زبان فرانسه به معنای عمل و شرکت در یک کار مشترک است و^۸ در زبان انگلیسی مفهوم کار کردن با هم برای یک مقصود و تجمع برای انجام دادن یک امر مشترک و عمل و همکاری اقتصاد را می‌رساند.^۹

در معرفی حقوق تعاون اجمالاً می‌توان گفت: «حقوق تعاون، مجموع قواعدی است که بر تأسیس، فعالیت و اداره امور تعاونی‌ها حکومت می‌کند و دولت ضامن اجرای آن‌هاست».^{۱۰}
برخی از اهداف قانون بخش تعاونی عبارتند از:

ماده اول قانون بخش تعاونی اهداف هفت‌گانه زیر را برای بخش تعاون تعیین می‌کند:
۱. ایجاد و تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل.

6-cooperation

۷ - برای معانی تعاون و عون رجوع شود به فرهنگ معین. برای توضیح بیش‌تر یادآوری می‌شود باب «تفاعل» در دو معنای متفاوت به کار رفته است: (۱) به معنای صفتی یا حالتی که در اصل موجود نباشد ولی شخص آن را به خود نسبت دهد؛ مانند تجاهر (خود را به نادانی زدن) و تمارض (خود را به بیماری زدن)؛ (۲) به معنای انجام عمل متقابل و در برابر هم؛ مانند تعاطف (با یکدیگر مهربانی کردن) و تباین (از هم دور شدن). «تعاون» از باب تفاعل به معنای دوم آمده است.

۸ - ریشه cooperation کلمه لاتینی cooperatio است

۹-ر.ک. به: فرهنگ لغت Robert، ذیل واژه‌های (Co, Operation)

۱۰- حسنی، حسن، حقوق تعاونی‌ها، انتشارات سمت، چ اول، زمستان ۱۳۸۱، ص ۳

۲. قراردادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند.
۳. پیش گیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه های خاص، جهت تحقق عدالت اجتماعی.
۴. جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت.
۵. قرار گرفتن مدیریت و سرمایه و منافع حاصله در اختیار نیروی کار و تشویق افراد به بهره برداری مستقیم از حاصل کار خود .
۶. پیش گیری از انحصار، احتکار، تورّم و اضرار به غیر.
۷. توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عمومی بین همه مردم.
- اصل ۴۴ قانون اساسی نظام اقتصادی کشور را بر سه بخش استوار ساخته است: بخش دولتی، بخش تعاونی، و بخش خصوصی؛ لذا تعاون به موجب این اصل از قانون اساسی، اهمیتی خاص یافته و به صورت یکی از بخش های سه گانه فعالیت های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران درآمده است.
- قانون بخش تعاونی با مقرر داشتن این که «شرکت هایی که با رعایت مقررات این قانون تشکیل و به ثبت برسند، تعاونی شناخته می شوند»^{۱۱} به ذکر مراحل تأسیس و ایجاد شرکت تعاونی می پردازد؛ ولی تعریفی برای آن ارایه نمی دهد. اینک با التفات به این که: قانون بخش تعاونی اهدافی را برای تعاونی ها تعیین می کند،^{۱۲} قانون اساسی تعاونی ها را به تولیدی و توزیعی تقسیم می کند^{۱۳} و شرکت های تعاونی برای تأمین منافع مادی و بهبود وضع اجتماعی اعضاء و براساس توحید مساعی و همکاری آن ها تشکیل می شود، می توان در تعریف شرکت تعاونی چنین گفت: شرکت تعاونی شرکتی است که برای فعالیت در امور مربوط به تولید و توزیع، در جهت اهداف مصرّح در قانون بخش تعاونی و به منظور بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی اعضاء از طریق همکاری و تشریک مساعی آن ها با رعایت قانون مذکور تشکیل می شود.

۱۱- ماده ۲ قانون بخش تعاون

۱۲- رجوع شود به ماده ۱ قانون بخش تعاونی

۱۳- رجوع شود به بند سوم اصل ۴۴ قانون اساسی

در این تعریف به نکات زیر توجه شده است:

- نوع فعالیت: فعالیت شرکت تعاونی در امور مربوط به تولید و توزیع است. این امر را قانون اساسی با بیان این که بخش تعاونی شامل شرکت ها و مؤسسات تعاونی تولید و توزیع است، مقرر می دارد.

- هدف و منظور: هدف شرکت تعاونی همان است که ماده اول قانون بخش تعاونی تعیین می کند. در این جا لازم است یادآوری شود که قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند، پیش گیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه های خاص، جهت تحقق عدالت اجتماعی، قرار گرفتن مدیریت و سرمایه و منافع در اختیار نیروی کار و تشویق بهره برداری مستقیم از حاصل کار خود، پیشگیری از انحصار، تورم و احتکار از جمله این اهداف است.

اهداف مذکور غایت قصوای شرکت تعاونی است و اصولاً تحقق بخشیدن به آن ها علت غایی تشکیل تعاونی است؛ لذا اهتمام شرکت تعاونی برای نیل به آن ها به سبب جهتی که برای فعالیت های آن تعیین شده کاملاً ضروری است تا جایی که می توان آن را در ردیف قضایای موجهه قرار داد.^{۱۴}

اما منظور شرکت تعاونی حمایت از منافع مادی اعضا، بهبود وضع کار و شغل، تحصیل رزق و انتظام امور معاش و معیشت آنان و به طور کلی بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی است. فی الواقع اهداف و منظور فوق خصوصیتی است که شرکت تعاونی را از شرکت تجاری منفک و ممتاز می سازد؛ زیرا در شرکت تجاری سودآوری به معنای خاص آن، یعنی کسب پول مطرح و منظور است و در نتیجه وضع مادی صاحبان سرمایه مطمح نظر می باشد؛ در صورتی که در شرکت تعاونی وضع اقتصادی و اجتماعی اعضا هر دو، مطلب است.

- طریق فعالیت: فعالیت شرکت تعاونی، اعم از این که تولیدی یا توزیعی باشد، از طریق همکاری اعضا صورت می گیرد و مبتنی بر کمک متقابل و اشتراک مساعی آنان با یکدیگر است و شرکت تعاونی در نیل به منظور خود که همانا رفع نیازمندی های مشترک شغلی و معیشتی و بهبود وضع

۱۴- قضیه ی موجهه قضیه ای است که به سبب مذکور بودن جهت ضرورت آن موجهه باشد.

اقتصادی و اجتماعی اعضاست، بر خودیاری و همیاری آن ها تکیه دارد. معنای تعاون نیز همین است و توفیق امری که به طریقه تعاون انجام می گیرد، جز با توسل به طرُق مذکور ممکن نیست.

- رعایت مقررات: تشکیل شرکت تعاونی و هم چنین فعالیت آن، از آغاز تا انجام باید مطابق مقررات قانون بخش تعاونی مصوب ۱۳۷۰ و اصلاحیه های مصوب ۱۳۷۷ آن و سایر اصول و مقررات مربوط صورت گیرد. شرکت تعاونی بدون رعایت قوانین و مقررات مذکور نمی تواند تشکیل و به ثبت داده شود و فعالیت کند؛ زیرا طبق قانون وزارت تعاون که نظارت بر حسن اجرای قوانین و مقررات تعاونی را عهده دار است،^{۱۵} اولاً اقدامات اولیه مربوط به تأسیس شرکت های تعاونی را تحت نظارت و کنترل دارد و وقتی موافقت نامه تشکیل آن ها را صادر می کند که در انجام مقدمات لازم، مقررات مربوط رعایت شده باشد؛ ثانیاً موظف است که با خودداری از صدور مجوز ثبت از ثبت، شرکت هایی که در مراحل تشکیل آن ها مقررات مذکور رعایت نشده باشد، ممانعت کند؛ از فعالیت شرکت هایی که به هر نحو از عنوان تعاونی سوء استفاده می کنند، جلوگیری کند و از تعاونی های که برخلاف قانون و مقررات بخش تعاونی و اساسنامه خود عمل می کنند، سلب مزایا کند.^{۱۶}

با استناد به قانون اساسی که مقرر می دارد: «بخش تعاونی شامل شرکت ها و مؤسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل می شود»^{۱۷}، انواع شرکت های تعاونی را می توان در چهار گروه زیر جای داد:

۱- شرکت های تعاونی تولید شهری؛ ۲- شرکت های تعاونی توزیع شهری؛

۳- شرکت های توزیعی تولید روستایی؛ ۴- شرکت های تعاونی توزیع روستایی .

طبق قانون بخش تعاونی، تعاونی های تولید شامل تعاونی هایی است که در امور مربوط به کشاورزی، دامداری، دامپروری، پرورش و صید ماهی، شیلات، صنعت، معدن، عمران شهری و روستایی و عشایری، و نظایر این ها فعالیت می کنند؛ تعاونی های توزیع عبارتند از: تعاونی هایی که نیاز

۱۵- بند اول ماده ۶۶ قانون بخش تعاونی

۱۶- بندهای ۱۸، ۲۸ و ۲۹ قانون بخش تعاونی

۱۷- بند ۳ اصل ۴۴ قانون اساسی

مشاغل تولیدی یا مصرف کنندگان عضو را در چهارچوب مصالح عمومی و به منظور کاهش هزینه ها و قیمت ها تأمین می کنند.^{۱۸}

شرکت های تعاونی از لحاظ قبول به عضویت و تعداد اعضا در گروه هایی به شرح زیر جای می گیرند:^{۱۹}

۱- شرکت های تعاونی عام؛ ۲- شرکت های تعاونی خاص؛ ۳- شرکت های تعاونی بزرگ.

شرکت تعاونی عام شرکتی است که عضویت در آن برای همه آزاد باشد و مؤسسان شرکت برای تأمین سرمایه اولیه (یا خود شرکت برای افزایش سرمایه) باید سهام شرکت را به عموم عرضه کند. شرکت تعاونی خاص شرکتی است که عضویت در آن منحصراً برای گروهی خاص، از قبیل کارگران، کارمندان، دانشجویان و نظایر آن ها آزاد باشد و مؤسسان یا شرکت برای تأمین سرمایه اولیه یا افزایش سرمایه باید سهام را به افراد گروه خاصی که عضویت آن ها آزاد است، عرضه کنند.

شرکت های تعاونی با بیش از ۵۰۰ عضو «تعاونی بزرگ» محسوب می شوند.

از دیگر شرکت های تعاونی، شرکت تعاونی چند منظوره است. «شرکت تعاونی چند منظوره» شرکتی است که تمام یا بخشی از چند هدف و موضوع فعالیت مختلف مرتبط و غیر مرتبط با یکدیگر را - که در انواع شرکت های تعاونی وجود دارد - با هم در اهداف و موضوع فعالیت خود منظور کند. هر یک از انواع شرکت های تعاونی برای نیل به اهداف و موضوع فعالیت مقرر در اساسنامه خود می تواند به هر گونه اقدام قانونی مرتبط با اهداف و موضوع فعالیت اصلی خود دست بزند و در این صورت تعاونی چند منظوره محسوب نخواهد شد؛ مثلاً یک شرکت تعاونی مصرف کارمندی می تواند به منظور تأمین نیازمندی های مشترک اعضای خود، اقدام به فعالیت تولیدی، واردات، صادرات و سرمایه گذاری در شرکت های دیگر کند، بدون اینکه شرکت چندمنظوره به حساب آید، مشروط به این که فعالیت های مذکور، مرتبط و در جهت فعالیت تأمین نیازمندی های عمومی مصرفی کارمندان عضو باشد. در مقابل هرگاه یک شرکت تعاونی مصرف، به اینکه فعالیت

۱۸- مواد ۲۶ و ۲۷ قانون بخش تعاونی

۱۹- ماده ۲ دستور العمل تشکیل تعاونی ها

های مذکور، مرتبط و در جهت فعالیت تأمین نیازمندی های عمومی مصرفی کارمندان عضو باشد. در مقابل هرگاه یک شرکت تعاونی مصرف، طبق اساسنامه آن چند منظوره باشد، می تواند به فعالیت های مسکن، اعتبار و تولیدی غیر مرتبط با نیازهای اعضا بپردازد.^{۲۰}

شرکت های تعاونی چند منظوره به دو صورت تشکیل می شوند؛ چند منظوره خاص و چند منظوره عام.^{۲۱}

تشکیل و ثبت شرکت تعاونی چند منظوره اولاً منوط به آن است که مجوز فعالیت یا موافقت اصولی طرح های مورد نظر اخذ شده باشد؛ ثانیاً سرمایه شرکت با سرمایه گذاری ثابت مورد نیاز طرح های مذکور متناسب باشد.

شرکت تعاونی چند منظوره خاص شرکتی است که اعضای آن را مؤسسان آن تشکیل می دهند و یا اینکه هیأت مؤسس، اعضای شرکت را از بین داوطلبانی که واجد شرایط عضویت در تعاونی ها^{۲۲} هستند، در حد ظرفیت و امکانات خود و با توجه به این که کلیه اعضا باید در تعاونی شاغل باشند، تعیین می کند.

در شرکت تعاونی چند منظوره عام، هیأت مؤسس با دعوت عمومی از طریق انتشار آگهی و با قید این نکته که عضویت برای عموم آزاد است، داوطلبان واجد شرایط عضویت را در حد ظرفیت و امکانات خود به عضویت می پذیرد. به موجب قانون^{۲۳} در تعاونی های چند منظوره عام، «داشتن عضو غیر شاغل مجاز است؛ اما اعضای هیأت مدیره و مدیرعامل، باید از میان اعضای شاغل انتخاب شوند». در مقابل شرکت های تعاونی چند منظوره، تعاونی های دیگر «شرکت های تعاونی یک منظوره» نامیده می شوند؛ مانند شرکت های تعاونی مصرف، مسکن، اعتبار و غیره.

با پیروزی انقلاب اسلامی تعاون و سایر نهادهای خدمات اجتماعی رونق دوچندان گرفت.

۲۰- بندهای ۱، ۲ و ۳ ضوابط تشکیل شرکت های چند منظوره

۲۱- قسمت ۱ و ۲ بند اول ضوابط تشکیل شرکت های چند منظوره

۲۲- ن.ک به ماده ۹ اصلاحی مصوب ۱۳۷۷ قانون بخش تعاونی (در خصوص شرایط عضویت)

۲۳- تبصره ۲ ماده ۸ قانون بخش تعاونی

شرکت های تعاونی با اهداف اجتماعی و اقتصادی از جمله افزایش مشارکت های مردمی، توسعه عدالت اجتماعی، افزایش اشتغال و... شکل می گیرند. این شرکت ها با استفاده از تسهیلات حمایتی و مالی در قوانین بودجه و بانکی کشور و سایر حمایت های دولتی شروع به فعالیت کرده و اقدام به خدمت رسانی به افراد جامعه نموده است. نکته مهم در مورد شرکت های تعاونی عدم وجود قصد انتفاع شخصی می باشد. اما در بعضی موارد مشاهده می شود که این شرکت ها از اهداف اولیه و تعریف شده در اساسنامه و قوانین موجود فاصله گرفته اند و اقدام به فعالیت های انتفاعی و خارج از اساسنامه نموده اند که می توان به جرایمی چون کلاهبرداری، فرار از مالیات، خیانت در امانت و... اشاره نمود.

با توجه به این که جرایم شرکت های تعاونی دارای ابعاد گسترده می باشند این جرایم از حالت سنتی خارج شده و در قلمرو جرایم اقتصادی قرار گرفته اند که این جرایم اقدامات گسترده و وسیعی را طلب می کند. این امر منجر به بزه دیدگی گروهی و جمعی می شود. تحقیقات اولیه بیانگر آن است که افراد به دلیل وجود کلمه ی تعاونی و دولتی بودن به این شرکت ها اعتماد کرده که این اعتماد منجر به بزه دیدگی آن ها می شود. هم چنین این شرکت ها بستر مناسبی را برای ارتکاب جرم توسط مجرمین یقه سفید فراهم می آورد. با توجه به این که جرایم این دسته از مجرمین دارای رقم سیاه بالایی می باشد کشف جرایم مذکور در غالب شرکت های تعاونی با مشکل رو به روست.

عدم وجود قوانین و مقررات منسجم در بخش تعاون می تواند فعالیت های مجرمانه را تسهیل و مجرمین با استفاده از این خلأ های قانونی اقدام به فعالیت های مجرمانه نمایند. هم چنین این خلأ قانونی می تواند عملکرد نظام عدالت کیفری را با چالش روبه رو کند و عملاً مقامات قضایی در رسیدگی به جرایم شرکت های تعاونی با مشکل روبه رو شوند و مجبور به صدور قرارهای منع تعقیب و... شوند. جرایم شرکت های تعاونی از حالت سنتی خود خارج شده و جنبه ی کلان اقتصادی